View the original article

ПОЛІТИКА

10 фактів про Джеймса Мейса і те, що він зробив для України

Ірина Штогрін

27 листопада 2026, 06:30

Американський історик, дослідник Голодомору Джеймс Мейс (1952-2004 р.р.) Фото: Київ, 1990 рік

«Він знав, що в Україні вирішується доля не тільки Європи, а й усього світу», – наголошувала Наталя Дзюбенко-Мейс, яка 10 років збирала і впорядковувала публікації свого чоловіка. Історія розпорядилася так, що американець Джеймс Мейс фактично примусив світ відкрити очі на сталінський злочин – масове убивство голодом українського селянства через примусове вилучення врожаю і усіх харчів.

Подвижницька роль Джеймса Мейса у відкритті правди про Голодомор 1932-33 років є колосальною. «Мало який дослідник зробив більше», зазначив професор Гарварду Сергій Плохій. Доробок Мейса став фундаментом для усіх подальших досліджень, і зрештою для відкриття кримінальної справи про винищення українців голодом і винесення у 2010 році вироку організаторам Голодомору на чолі зі Сталіним.

Радіо Свобода зібрало 10 фактів про Джеймса Мейса і значення його праці для України.

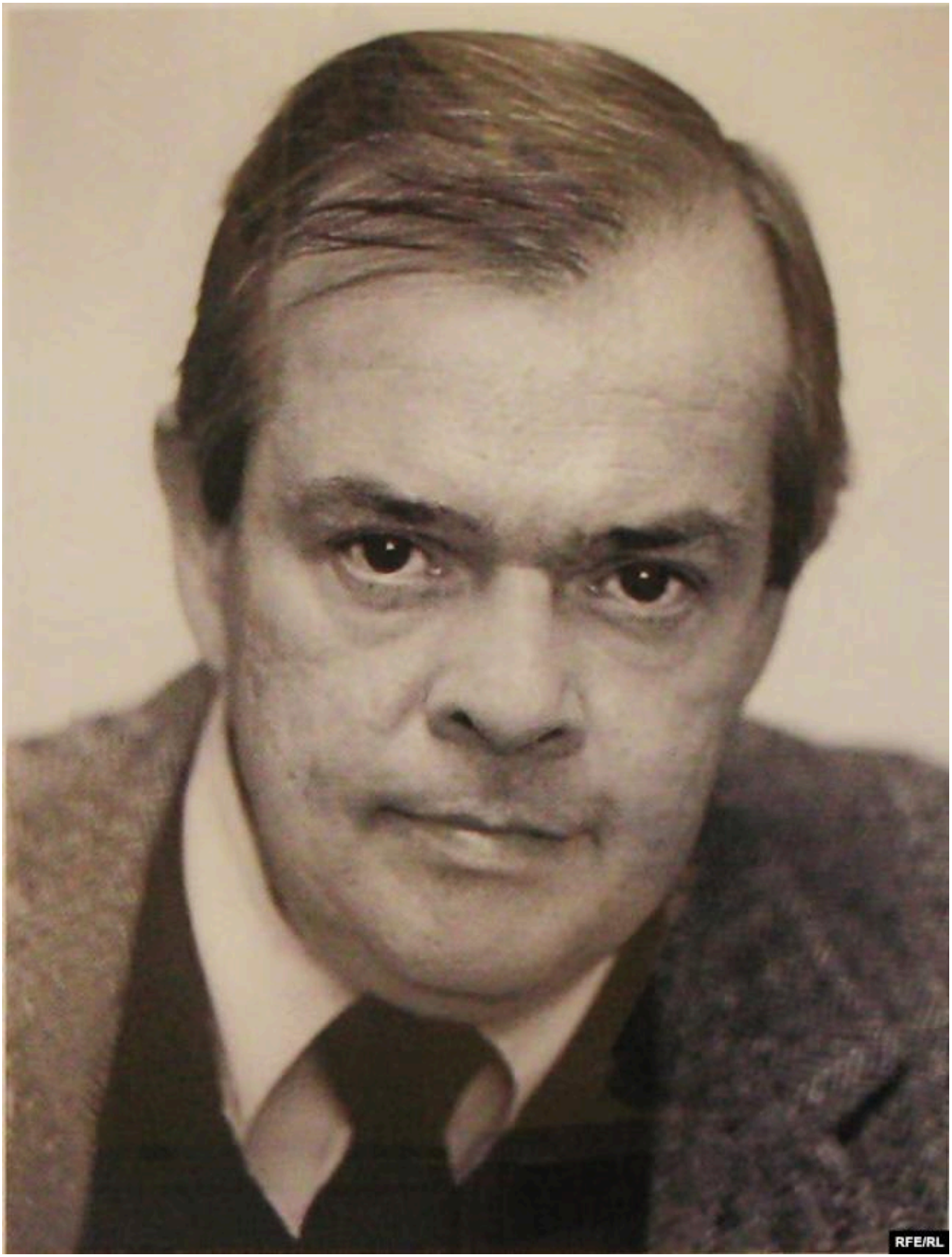

Джеймс Мейс

1. Відродив у західній історіографії та закріпив на рівні Конгресу США визначення Голодомору як геноциду.

Спираючись на праці автора терміна «геноцид» Рафала Лемкіна (який ще 1953 року у доповіді «Радянський геноцид в Україні» першим у світі визначив сталінський Голодомор геноцидом), Джеймс Мейс у 1980-х роках повернув цю оцінку в західну академічну науку й домігся її офіційного підтвердження на рівні Комісії Конгресу США, попри жорсткий опір прорадянського лобі.

Канадські вчені виклали в online унікальні архіви першої міжнародної конференції з Голодомору

2. Очолив Комісію Конгресу США з вивчення масового Голоду в Україні

У 1986–1990 роках Мейс працював виконавчим директором спеціальної комісії при Конгресі США (яку неофіційно називали «Комісією Мейса»). Під його керівництвом зібрали сотні усних свідчень очевидців, які вижили й емігрували на Захід, а підсумковий тритомник звітів офіційно підтвердив на рівні уряду США, що Йосип Сталін і його оточення вчинили геноцид проти українців.

> *«Коли історик Джеймс Мейс почув перші розповіді, то він був заскочений. І він подумав, що от всякі бувають випадки з людьми. Але* коли він почув 100 розповідей і 1000 розповідей, і всі вони доповнюють одна одну і жодна не заперечує, то він ахнув, він був вражений, він відчув: Боже мій, яка страшна правда 20 століття була захована від людей*, і як вона вибухає у свідомості простих людей, які це пережили!» (Євген Сверстюк)*

Відеосвідчення тих, хто пережив Голодомор – дивіться тут. Ось одне з них:

3. Долучився до створення фундаментальної праці «Жнива скорботи»

У першій половині 1980-х років у Гарвардському університеті Мейс допомагав британському історику **Роберту Конквесту** в роботі над книгою **«Жнива скорботи: радянська колективізація і терор голодом»** (***The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine***). Мейс зібрав фактологічну основу книги, опираючись на масив усноісторичних джерел. Книга була опублікована **у 1986 році** і стала першим масштабним західним дослідженням колективізації (розкуркулення) та Голодомору в СРСР.

4. Черокі, який вивчив українську мову, бо його зачепило за живе

Джеймс Мейс народився в Оклахомі, походив із родини індіанців племені черокі, нащадків тих, хто пережив примусове виселення – «Дорогу сліз». Почувши про Голодомор в Україні на лекції професора **Романа Шпорлюка** в Мічиганському університеті, Мейс вивчив українську мову зі словником і присвятив себе Україні, «щоб українців не спіткало забуття», як це сталося з його предками.

5. Пожертвував академічною кар'єрою заради правди

Через його принципову позицію щодо Голодомору в Україні наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років перед Мейсом фактично зачинилися двері провідних американських університетів, де домінували прихильники ревізіоністської школи радянології (фокус досліджень був зсунутий із сталінського тоталітаризму і репресій на те, як індустріалізація та «культурна революція» в СРСР дали певній частині суспільства вийти із низів, отримати освіту і посісти керівні посади).

6. Переїхав жити й працювати до Києва

У 1993 році Мейс остаточно переїхав до України – ближче до архівів і людей, для яких працював. У Києві він одружився із українською письменницею і поеткою Наталією Дзюбенко, вільно опанував українську мову й писав нею наукові праці та публіцистику.

> *«Те, що він зробив в Америці і з чим приїхав в Україну – це подвиг. Я зрозуміла, що він геніальний чоловік... Він вважав, що США і Європа винні перед Україною «тому, що знали, але промовчали»» (Наталя Дзюбенко-Мейс)*

7. Розробив концепцію «постгеноцидного суспільства»

Джеймс Мейс першим пояснив, що Голодомор не залишився в минулому: фізичне винищення еліти й селянства та страх, переданий через покоління, сформували в Україні травмоване «постгеноцидне суспільство», чим він пояснював повільність демократичних та економічних реформ і вразливість перед російською пропагандою.

8. **Започаткував загальнонаціональну акцію «Свічка у вікні»**

У 2003 році, напередодні 70-х роковин Голодомору, саме Джеймс Мейс запропонував українцям щороку в четверту суботу листопада запалювати на підвіконні свічку пам'яті за мільйонами загиблих від штучного голоду – традицію, яка стала головним символом вшанування жертв Голодомору в Україні та світі.

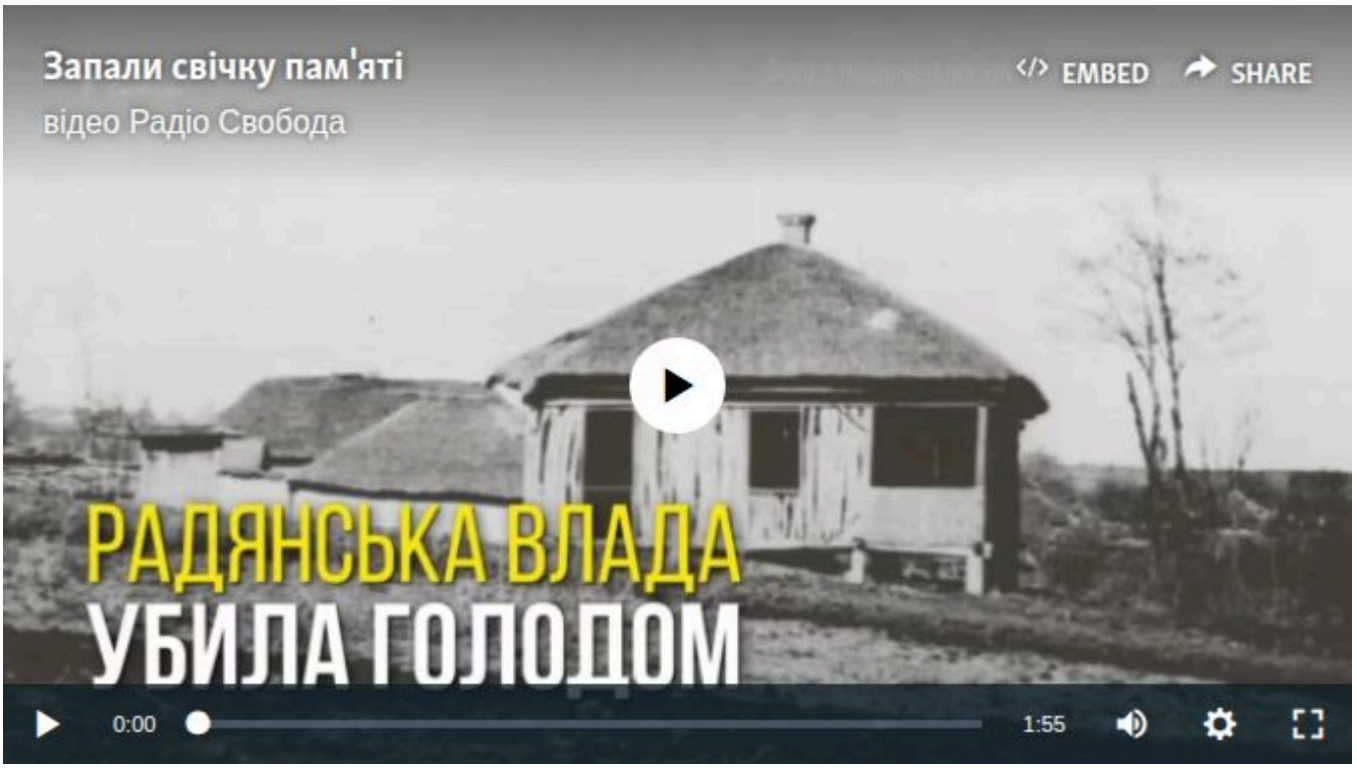

9. Виховав покоління українських політологів у Києво-Могилянській академії

Мейс став професором кафедри політології відродженого Національного університету «Києво-Могилянська академія», де читав лекції та формував західні стандарти політичної науки для українських студентів.

10. Залишив по собі значний доробок

Із 1997 року і до самої смерті у 2004 році Мейс був консультантом і редактором **англомовної версії газети «День»**, а також автором понад сотні резонансних аналітичних колонок в українському виданні.

Вчений опублікував низку праць і публіцистичних збірок українською мовою, серед яких «Політичні причини Голодомору в Україні (1932–1933 рр.)» (1995), «День і вічність» (2005, посмертне видання колонок із газети «День»), «Ваші мертві вибрали мене...» (2008) та «Україна: матеріалізація привидів» (2016)

Особистий книжково-архівний фонд налічує понад 2 700 найменувань видань і зберігається в Меморіальній бібліотеці імені Джеймса Мейса в Києво-Могилянській академії у Києві.

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує пам'ять жертв Голодомору 1932–1933 років і масових штучних голодів 1921–1923 і 1946–1947 років. У 2026-му День пам'яті жертв голодоморів припадає на 28 листопада. Напередодні цього дня із 2008 року вручають премію імені Джеймса Мейса, засновану за ініціативою головної редакторки газети «День» Лариси Івшиної. Путінська Росія, розв'язавши повномасштабну війну проти України, п'ятий рік чинить терор проти цивільного населення, щодня атакуючи міста і села, усю необхідну для життя людей цивільну інфраструктуру – продовжуючи тим самим геноцидні практики СРСР проти українців.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Лауреатом премії імені Джеймса Мейса стала Ганна Гопко

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Як Кремль десятиліттями воює з мертвими українцями і з пам'яттю про Голодомор-геноцид?

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Українське видання матеріалів Комісії Конгресу США – ще один крок до встановлення справедливості

Ірина Штогрін

На Радіо Свобода з жовтня 2007 року. Редактор інформаційних програм, ведуча радіо і телеефірів, редактор спецпроєктів, старший вебредактор сайту

Facebook: Ірина Штогрін

Політика | Суспільство | Голодомор 1932–1933

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.